

Borsodi L. László

AZ ALULRETORIZÁLT
KÖLTŐI NYELVTŐL
A METAFIZIKAI
FORDULATIG
ÉS TOVÁBBREFERENCIÁK, PARAFRÁZISOK,
SZINTÉZISTEREMTÉS FEKETE VINCE POÉTIKÁJÁBAN

Akárcsak Kelet-Európa más országaiban, a kommunista diktatúrák bukása, az 1989-es politikai rendszerváltás Romániában, Erdélyben is jelentős mértékben meghatározta az ezredvég utolsó évtizedének társadalmi és gazdasági történéseit, számos változást hozva a média, az oktatás, a kulturális élet terén. Ami az utóbbit illeti, az ideológiai elnyomástól felszabadult lap-, folyóirat- és könyvkiadó-szerkesztőségek újra kizárólag saját szakmai elképzeléseik szerint szerkeszthették kiadványaikat, a meglévő folyóiratok gyakran új cím felvételével jelezték a nagyközönség felé megújulási szándékukat vagy megújult koncepciójukat, igyekezve megőrizni még megmaradt, de megtépázott tekintélyüket. Az állami monopólium mellett magának helyet követelő magánszféra változó kedvű kultúratámogató törekvése ösztöndíjakat, díjakat alapított, a meglévők mellett új periodikák és könyvkiadók láttak napvilágot.

Ezek a politikai, társadalmi, gazdasági élet terén végbement változások közvetetten vagy közvetlenül óhatatlanul hozzájárultak a kulturális, ezen belül az irodalmi élet átstrukturálódásához, felpezsdüléséhez. Ennek egyik legkézzelfoghatóbb jele volt, hogy új, fiatal írói csoportosulások jelentek meg, bejelentve igényüket az irodalmi prérin való helyfoglalásukra. Programjuk, elődeiktől, idősebb kortársaiktól eltérő, radikálisan új hangjuk, újfajta alkotói-értelmiségi attitűdjük jelentős változást mutatott az 1990 előtti

irodalomhoz és irodalom-felfogáshoz képest, a tehetséges, jelentős alkotóknak az azóta eltelt három és fél évtized alatt létrehozott életműve pedig nagymértékben hozzájárult a(z) (erdélyi/romániai) magyar irodalom sokszínűbbé tételéhez.

Erdélyi/romániai magyar és – talán megkockáztatható – Kárpát-medencei viszonylatban ilyen új, határozott hangú csoportosulásnak számított a kolozsvári Előretolt Helyőrség lap- és könyvkiadó műhely égisze alatt indult, magukat transzközépnek nevező fiatal költő-írócsapat (Fekete Vince, György Attila, Kelemen Hunor, László Noémi, Lövétei Lázár László, Orbán János Dénes, Sántha Attila, Szálinger Balázs és mások). Anélkül, hogy belemennék a társaság, a folyóirat és a könyvkiadó irodalomtörténeti jelentőségének az ismertetésébe, az éppen történőben levő irodalmi életre és a frissen megjelent művekre már akkor, az 1990-es évek közepétől reflektáló szakirodalomnak és azóta is formálódó recepciójának a részletes taglalásába vagy annak interpretációjába, itt további mondandóm szempontjából csupán néhány fontosnak vélt megállapításra szorítokozom.

A rendszerváltások után induló – Magyarországról nézve – „határon túli” fiatal alkotók „radikálisan jelentették be igényüket a saját hangra és programra: [egyrészt] szakítottak a helyi hagyományokkal, fölfüggesztették a »határon túli« írói szerepet, másrészt a magyarországi (budapesti) centrumok uralkodó beszédmódjaival szemben is határozott elkülönözésüket jelentették be. A legradikálisabban és legerőteljesebben, emlékezetes és zajos indulásukkal – csoportjuk nagy száma miatt is – a fiatal romániai magyar írók Előretolt Helyőrség csapata jelentkezett, meghirdetve a legendás és legendásított transzközép (Sántha Attila névadása) fogalommal leírt, nonkonformista költészeti programot.”¹ 1993-tól a kolozsvári *Utunk* utódként megjelenő *Helikon* „néhány újságoldalt bocsátott az akkor még kötetten nem rendelkező, ám öntudattal, elképzeléssel bíró fiatalok rendelkezésére, akik *Serény Múmia* című rovatukban verset, prózaverset, fordításokat, esszéket, interjúkat, vitacikkeket adnak közre. Azóta többen verses- vagy prózakötetben (novellagyűjteményben vagy regényben) jelezték, hogy számolni kell velük, ha azt mondjuk: magyar irodalom” – írja 1996-ban Fried István.² Az erdélyi „sors-irodalom” hagyományaitól elszakadó, azokat tehernek tartó, a kortárs egyetemes magyar irodalomba mindenféle tartalmi és stílusbeli megkülönböztettség nélküli autentikus beépülést elsődleges szempontnak³ tekintő transzközép⁴ „a populáris szféra felé nyitás révén próbálta meg definiálni önmagát. Sajátos módon kiáltványaikban éppúgy elutasították a posztmodern fogalmának öndefiníciós használatát, mint a modernséget

vagy a transzcendens-közösségi metafizikát. Verseik, prózáik részben köthetők a kilencvenes években induló szerzők posztmodern poétikájához – különféle hagyományok, nyelvi elemek újrakontextualizálását hajtják végre szövegekben, önreflexív módon, gyakran parodisztikusan másolnak egymásra különféle versformákat és nyelvi regisztereket”.⁵

Fekete Vince költői és szerkesztői pályájának indulása egybeesik az Előretolt Helyőrség színre lépésével, vagy – más megközelítésben – az Előretolt Helyőrség nagymértékben meghatározta költői debütálását. Sántha Attila mellett ő volt a transzközép egyik fő *ideológusa*,⁶ 1993-tól 2003-ig ő szerkesztette a *Helikon* fióklapjának számító *Serény Múmiát*, 1999-től a csíkszeredai *Székelgyföld* című kulturális folyóirat szépirodalmi rovatának szerkesztője, 2004-től a folyóirat főszerkesztő-helyettese. 1995-ben jelent meg első kötete, a *Parázkönyv*.⁷ A költői-szerkesztői indulásáról szóló szakirodalom sok mindenben egyezést mutat, és többnyire nem választja szét – utólag sem – transzközép magatartását korai költészetének alaphangjától. Fried István szerint a csoportosulásban szerkesztőként kezdeményező szerepet játszik, és lírája is hasonló magatartással jellemezhető: „Az általam a leginkább ismert ifjú erdélyi poéták közül az ő kötete mutatja a legváltozatosabb formákat, műfajokat (...). Nála található a legnagyobb változatosság a hangnemet illetően (a komor-tragikustól a persziflázsig, a szatirikusig), ám minthogy istenkeresése nem oly mélyről jövő (...), a blaszfémiának sem jut el addig a határáig, mint Sántha Attila. Eufóriára törekvése, daktilusai zeneiségében megközelítik a László Noémi verseiét, ám hűvös tartását, máskor (...) a non-fiction józanságát, a verssorokat tördelő módszerét szegezi a zeneiség ellenébe.”⁸ S bár igaz az, hogy például Orbán János Dénes, Farkas Wellmann Endre és Szálinger Balázs mellett kezdetben Fekete Vince is önreflexív modalitással vagy anélkül számos szövegében ötvözi az alulretorizált nyelvet, valamint a profán vershelyzetet a mives versformákkal,⁹ lírájának formai virtuozitása, hangjának sokfélesége, költői, szerkesztői, hangadói attitűdje már az indulásnál jelentős különbségeket, hangsúlyeltolódásokat mutat kortársaiétól. Olyan alapvonásokat, amelyek magukban hordozzák később kibontakozó versvilágának poétikai sajátosságait, a később létrejövő költői magatartásforma/-formák főbb kontúrjait. És fordítva: életművének későbbi alkotásai elmozdulásaikkal együtt mintegy visszaigazolják, átértelmezik, újragondolják azt a nyelv(világ)felfogást, azokat a poétikai jellegzetességeket (egyben az ezekre reflektáló értelmezői közelítéseket is), amelyek egyben párbeszédet teremtenek (megítélésben) az életműnek a *Parázkönyvvel* kezdődő és a tárcanovellákat tartalmazó *Udvarterig* (2008)¹⁰ tartó

első korszak és a *Védett vidék* (2010)¹¹ című kötettel fordulatot vevő, jelenleg a *Gyönyörű apokalipszisig* (2024)¹² ívelő poétika kiforrott szakaszával, amely már tartalmaz minden olyan nyelvi-poétikai jegyet, poétai lenyomatot, amelyek Fekete Vince költészetét a kortárs magyar irodalom egyik legjelentősebb életművévé teszik.

Szentmártoni János *A Jóisten a hintaszékből*¹³ című kötet felől, már 2003-ban úgy látja, hogy Fekete alkotásai korán megtalálták a saját hangot, a külön utat: „mindvégig megmaradt a háttérben, biztos támaszként, tanácsadóként, szervezőként – még a nem kis értetlenséget kiváltott ún. »transzközép« eszmeiség kidolgozásakor, majd hangoztatásakor is. (...) megtartott művészetében egyfajta egészséges egyensúlyt. A hagyományokat részben újraértelmezve, részben továbbépítve, részben pedig ironizálva olyan sajátos versvilágot teremtett, amelyben a klasszikus idézetekkel történő nyelvi-jelentésbeli játék ugyanúgy megtalálható, mint a legérzelmesebb vallomás, többnyire egy versen belül is, gondosan ügyelve arra, hogy egyikőjük javára se billenjen el a mérleg. Látásmódja, lelki attitűdje alapvetően komor és analízáló – stílusában azonban mindezt sokszínűvé oldja.”¹⁴ Pécsi Györgyi a tovább formálódó életműre reflektálva, immár a *Védett vidék* ismeretében, a Szentmártoniéhoz hasonló hangsúlyelhelyezésekkel él, érzékel(tet)ve, hogy Fekete a generációs indulás harsányságához képest hamar megtalálta azokat a poétikai eljárásokat, amelyek a saját, a csak rá jellemző költői világ megteremtését lehetővé tették. A *Jóisten a hintaszékből* című kötetének új verseit tartalmazó, *Leveleskönyv* című ciklusát már úgy értelmezi, mint amelyben a költő „meglepő metafizikai félfordulatot véve szakított” „szolidabban nonkonformista, »transzközép« modorával”.¹⁵ A *Lesz maga juszt isa*¹⁶ című paródiakönyvről és az *Udvarter* című tárcakötetről pedig úgy vélekedik, mintha bizonyos tétovaságot jeleznének a pályán, hogy merre is haladjon tovább a verssel.¹⁷ A metafizikai határok továbbírhatósága vonatkozásában a paródiakötet valóban bizonyosfajta megtorpanásnak vagy kitérőnek tekinthető költői pályáján, amennyiben tényleg nem születtek további önálló paródiakötetek, de amennyiben figyelembe vesszük, hogy későbbi könyveiben, mint például az *Udvarter*-ben, a *Vargavárosban*¹⁸ vagy a *Gyönyörű apokalipszisben* az ironikus-szarkasztikus beszédmódnak, a *Csigabánat*¹⁹, a *Piros autó lábnyomai a hóban*²⁰ című, valamint az *Ahonnán a nagy-nagy kékség. Cincogósi Elemér viszontagságai*²¹ című gyermekkötetekben a komikumnak hányféle megnyilvánulásával találkozhatunk, akkor erre a könyvre is tekinthetünk úgy, mint e költészet egyik fontos beszédmódjának a megalapozójára. Az *Udvarter*ről pedig már azóta azt is tudjuk, hogy darabjainak jelentős része

epikai lírává lényegülve közvetlenül átíródott-beépült a *Vargavárosba*, tehát a tárcanovella-kötet így annak mintegy előmunkálata, előhangja lett. S amit Pécsi még „metafizikai félfordulat”-nak nevez a *Leveleskönyv* kapcsán, az – ha úgy tetszik – a *Védett vidéktől* egész fordulatot vesz, és a *Vak visszhangtól*²² a *Szélbárfán*²³, a *Szárnyvonalon*²⁴, a *Vargavároson* át a *Halálgyakorlatokig*²⁵ és a *Gyönyörű apokalipszisig* Fekete Vince poétikájának alap jellegzetességévé, nyelv- és világfelfogásbeli sajátosságává válik, eljutva a nyelvtranszcendens határainak a kitágításáig.

Az Előretolt Helyőrséggel pályára kerülő és az életműben végbeménő paradigmaváltást megalapozó-előrejelző korai költészet recepciójának mérvadó írásából érdemes még egy pillantást vetnünk Markó Béla 2016-os tanulmányára, amely a válogatott és új verseket tartalmazó *Vak visszhang* felől interpretálja e poétika korábbi szakaszát. Azt veszi szemügyre, hogy az induló költészet miként formálódott (át), illetve miként alapozta meg az alakuló életmű további részét, rámutatva egyik nagyon fontos eredményére, a korábban generációsan visszautasított/tagadott referencialitás vállalására. „[L]ehet ezt az egész *transzközép* dolgot blöffnek is tekinteni – írja Markó –, de Fekete Vince egyik-másik szövegének rétegzettségében gyönyörködve, rá kell jönnöm, hogy akkoriban, minden látszat ellenére, valójában egy kisebb konzervatív (...) forradalom zajlott az erdélyi költészetben, hiszen Orbán János Dénes vagy Sántha Attila (...) erős iróniája elfedi esetleg előlünk a mélyáramokat, viszont a *Vak visszhangban* jól nyomon követhető.” Ez pedig nem más, mint „a referencialitás, a parafrázis vállalása, és ezáltal mindannak a többé-kevésbé heves tagadása, amit az előző generációk elfogadtak: hogy nincsen kontextus, csak műalkotás van, amely olvasáskor tulajdonképpen »világegész«, tehát eltakar minden egyebet. (...) Úgy érzem, hogy Fekete Vince költői habitusának is ez a legfontosabb tanulsága. Egy már létező szövegre hivatkozni, különösen akkor, ha elfogadjuk, hogy a betű, a szó, a mondat maga is része a valóságnak, tulajdonképpen ugyanaz, mint amikor egy természeti képre vagy egy érzelemre reflektálunk”.²⁶ Úgy vélem, hogy arról a parafrázistechnikáról, amelyet Markó az 1990-es években keletkezett Dsida-féle *Nagycsütörtök*-parafrázis, a *Csütörtök* értelmezésével mutat be (illetve további cím szerinti hivatkozásokkal példáz), és amely technikáról azt mondja, hogy végighúzódik Feketének egészen a *Vak visszhangig* terjedő költészetében,²⁷ a 2024-ig megírt művek ismeretében kijelenthető: érvényesül a teljes életműben. Markó Béla megállapítása tehát egyszerre mutat vissza, a *Vak visszhangig* bejárat költői út egyik alap poétikai eljárására, és impliciten akár a jövőről is jósolhatna, de nem teszi. Megállá-

pítása azonban érvényes marad a későbbi versekre, kötetekre is, ami Fekete Vince szervesen épülő poétikájának az érdeme. Arról van ugyanis szó, hogy idézéstechnikáját már a *Parázkönyvben* megalapozza. Ott a költőelődökkel való intertextuális kapcsolatteremtés még a keserű, személyes sorsélmények közvetlenebb kibeszélését szolgálja, hogy aztán az *Ütközőben*²⁸ (1996) felszabadultabb játékot folytasson a különböző költői hagyományokkal.²⁹ Tehát már indulásánál nem idegenkedik a markói értelemben vett referencialitástól, hogy ez a fajta referencialitással összefüggő parafrázálás a későbbi kötetekben még összetettebbé váljék. Ezt Pécsi Györgyi a *Védett vidék* verseire vonatkoztatva „a »vidékiség«, a »provincia-lét« elfogadó fölismerése”-ként definiálja, Feketének a helyhez való viszonyáról pedig azt mondja, hogy a transzilvanista költői hagyományhoz képest „nem erkölcsi, hanem érzelmi vonatkozásban jelenik meg, illetve az önismeret, önazonosság részeként”³⁰, amely a létbölcselettel rokon.³¹ Markónál ennek a gondolatnak a kiterjesztését vélem felfedezni: „szövegeiből egyszerűen nem vonható ki a *couleur locale*”, „költészetének a lényegéhez tartozik a táj, egészen pontosan az érzékiségnek az a különös formája, hogy a testünk tulajdonképpen abból áll, amit érzünk, érzékelünk, és éppen ezért ez a kifejezőmód nem nélkülözheti a szín-, hang-, illat- és tapintásélményt. Nincsen külön én, és nincsen külvilág, hanem kölcsönhatások vannak (...). Nostalgia van mindvégig a sorok mögött, és alapjában véve a *couleur locale*-ből, a *helyi színből* vagy inkább a *helyi színekből*, a jól ismert világ elemeiből alakul ki az általános érvényű absztrakció”.³² Elég csak *tovább* olvasnunk az életművet, és *össze*-olvasnunk az iménti értelmezői megközelítésekkel. Megbizonyosodhatunk, hogy a legkülönfélébb intertextuális-interkulturális eljárások révén (idézés, utalás, parafrázis, átírás, rájátszás, persziflázs stb.), a bő áradású nagymonológokban vagy az ismétléseken, utalásokon, elhallgatáson alapuló, újrakezdő-dadogó versmondatokban, a főként szabad függő beszéd révén alakított többrétegű nézőpontok, a különféle nyelvi regiszterek találkozása által, változatos versformákban, az esztétikai minőségek széles értékskáláján miként egyetemesülnek nyelv(világ)felfogássá, létfilozófiává, ars poeticává Fekete Vince világvonatkozásai. Legyen szó a *Szélhárfa* meditatív diskurzusról, a *Szárnyvonal* szerelmi metafizikájáról, a *Vargaváros* hőkamerálátásmódja révén megpillantható/feltároló különféle idő- és térrétegekről, a *Halálgyakorlatok* nyelvi-tudati seoljáról vagy a *Gyönyörű apokalipszis*ben megjelenített generációk sorsáról, a tudás hozzáférhetőségének összetett folyamataról.

Könnyű lenne elintézni azzal, hogy Fekete Vincének a referencialitást absztrakt poétikai *eseményekké*, alakzatokká emelő gesztusa költői tudatosságának, következetességének az eredménye. Ez így van, és ez önmagában nem kis teljesítmény. Szó van azonban valami másról is, valamiről, ami immár három és fél évtizede alakuló poétikájának – a fent felsoroltak mellett – egyik igen fontos védjegye: a szintézisteremtés. Megelégedhetne/Megelégedhetett volna azzal, hogy – jobb szó hiányában – a *szervesülés* csupán a költői képek mikrovilágában, egy-egy versen belül menjen végbe. Következetességből ez sem lenne kevés, de ő is tudta, tudja, hogy ez a könyvvé és a könyvek életmű-kompozícióvá formálásához nem elég. És ő itt nem is állt meg. Mint ahogy nem állt meg még ott sem, hogy az egyes kötetek anyagát ciklusokká alakítsa (*Parázkönyv*; *Ütköző*; *A Jóisten a hintaszékből*; *Védett vidék*), keretes (*Vak visszhang*) vagy spirális (*Szárnyvonal*; *Halálgyakorlatok*) szerkezetbe rendezze, netán a tükörszimmetria, a hőkamera- és/vagy a panoramikus lát(tat)ás elve (*Vargaváros*), illetve ugyancsak a keretesség mellett a számmissztika szerint formálja a struktúrát, vagy – mivel a *számmissztika* szó megtévesztő lehet – a számokkal teremtse létbölcséleti jelentéslehetőségeket (*Gyönyörű apokalipszis*). Ahogy könyvről könyvre halad előre költői pályáján, mindig az előzményekre is épít, tehát a korábban bejárt költői utat mint saját költészettörténetét használja fel referenciaként. Ez a gyakorlat – talán kissé elhamarkodva, a költészet épülése szempontjából talán kevésbé funkcionálisan – már *A Jóisten a hintaszékben* című könyvben tetten érhető, amennyiben a két korábbi kötet, a *Parázkönyv* és az *Ütköző* megrostált versei azonos címmel egy-egy ciklust alkotnak a kötetben. Véleményem szerint azonban a *Védett vidék* jelent továbblépést ezen a téren is, még ha nincsenek is benne direkt szövegátvételek a korábbi könyvekből. Ugyanis a *Védett vidékben* körvonalazódó (nyelvi vonatkozásban feltáruló) metafizikai tapasztalat – amelyben élet és halál, múlt és jelen, a vidék és az én többdimenziós tartományai válnak láthatóvá – csak a *Parázkönyv*, az *Ütköző* és *A Jóisten a hintaszékből* című könyvek felől érthető meg. Fordítva pedig: mindaz, ami a lélek, a nyelv védett vidékeként metaforizálódik a *Védett vidék* opusaiban, visszamenőleg mintegy más megvilágításba helyezi, az addig bejárt út előzményeként újabb jelentéspotenciállal, *költészeti funkcióval* ruházza fel, esztétikailag is értékesebbnek tünteti fel a korábbiakból átemelt verseket.

Ezért gondolom azt – és ez a magyarázata annak, hogy magam is itt/ekkor léptem be ennek a poétikának az interpretációjába³³ –, hogy Fekete Vince költészetének (szisztematikus) olvasását a *Védett vidékkel* kell kezde-

ni, mert egyszerre mutat vissza ennek a poétikának az indulására, viszi tovább átértelmezve annak előzményeit, és mutat előre, a folytatásra. Anélkül hogy belemennék a *Vak visszhang*gal kezdődő egyes könyvek poétikaalkotó, egymásra és egymásba építő folyamatának láttatásába – hiszen erről szólnak tanulmányaim, kritikáim a *Vak visszhang*tól a *Gyönyörű apokalipszis*ig³⁴ –, megállapítható: ez a poétikai eljárás egyetlen lírai nagymonológgá formálja Fekete Vince költészetét, ami esetében közel sem egyszólamúságot, ellenkezőleg: polifonikus versbeszédet, kötet- és költészetkompozíciót jelent. A szintézisteremtés – noha minden kötetében elvégzi a motívumoktól, a verseken, a beszédmódokon át a szerkezetig az újrendezés, újraalkotás, átvétel, kihagyás stb. műveletét – a költői életmű jelenleg utolsó, *Gyönyörű apokalipszis* című kötetében jut el az összegzés-számvetésben a legtovább látásmód (nyelv)világteremtés, valamint a tudásról való számadás megszólaltathatósága vonatkozásában. A nézőpontváltásokkal, átrendeződésekkel, új dimenziókba helyezésekkel együtt tetten érhető egységben látásra való törekvés abban nyilvánul meg, hogy szinte minden referenciát (és ezekhez köthető poétikai eljárást) mozgósít korábbi köteteiből: a *Védett vidékből* és a *Vak visszhang*ból ismert székelyföldi tájat (és közvetetten minden olyan poétikai következményt és eljárást, amelyeket a korai kötetekben megalapozott), a *Vargaváros*ból ismerős székelyföldi kisvárost, az antropomorf tájba, földrajzi környezetbe helyezett közösség tagjainak megszólalásán keresztül Erdélyt és az anyaországot. Továbbgörgeti alaptémáit, mint például: a család különböző generációinak (szülők és nagyszülők) élete, gondolkodása (*Vak visszhang*; *Vargaváros*), a falusi és a kisvárosi közösség hétköznapijai, a történelmi-társadalmi összefüggésben láttatott erdélyi kisebbségi sors, az élő és elhunyt kortársakhoz kötődő emberi-szakmai kapcsolatok (*Vargaváros*), inkognitó szerelmi viszony (*Szárnyvonal*), születés, élet és halál kapcsolata, a halállal való szembesülés és az istenkeresés módozatai (kiemelten a *Halálgyakorlatok*, de nem csak, hiszen az idő múlásából adódó haláltudat és számvetés átszövi a teljes költészetet).

Mint látható, olyan közel négy évtizede konzekvensen épülő költészetéről van szó, amelynek magas nyelvi színvonala és széles spektruma úgy beszél – hol visszafogott pátosszal, vagy tragikumot teremtve, hol a szarkazmusig elmenő iróniával vagy humorral – a mindenkori jelenről, hogy abban egyszerre van benne az anyaországi és az erdélyi (székelyföldi) közelmúlt, az 1989-es politikai rendszerváltást megelőző és követő évtizedek, illetve a századelőig visszamenő távolabbi múlt. Egyetlen (költészet)univerzummá építve láthatók benne a legszemélyesebb emberi kapcsolatok: azok, akiket

szeret a lírai én, a felmenőktől a tágabb családig, a saját gyermekeitől a megbántott (volt) feleségig és a szeretett kedvesig, és azok, akiket nem szeret (a letűnt rendszer kisistenei és az új világ giccsmagyarjai, giccsszékeleyei), és rezignált fájdalommal jelennek meg azok (apa, anya, pályatársak), akiket elveszített. A couleur locale referenciái, minden korábbi költői témájának újramondása, átírása – amivel azt is állítja (de nem a posztmodern „már mindent megírtak” értelmében), hogy nincsenek új költői utak, csak a korábban megszenvedettek-bejártak viszonylatában – egyetemes emberivé tágul, számvető, létösszegező, élet és halál nagy kérdéseit feszegető költészeté lényegül Fekete Vince tollán. Olyan költészeté, amely már a kezdeteknél is óvatos volt az Előretolt Helyőrség csoportjának a posztmodern fogalmának öndefiníciós használatát, illetve a modernséget és a transzcendens-közösségi metafizikát elutasító törekvését illetően,³⁵ hogy aztán éppen a különféle költészeti hagyományok (és más területről beépített tudástartományok) önreflektív módon történő újrakontextualizálása, a referenciák parafrazálása által jusson el a költői nyelv olyan metafizikai, majd transzcendens határait megnyitó tartományáig, amely a kései modernség nyelvfelfogásába illeszkedik, illetve olyan költészetek között kér(t)/foglal(t) magának helyet a kortárs irodalmi palettán, mint a Tolnai Ottóé, az Oravecz Imréé, a Kemény Istváné, a Lövétei Lázár Lászlóé (s a sort még – minden bizonnyal – lehetne folytatni). Jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint az a gazdag recepció, amely költészetével együtt formálódott, gazdagodott a *Parázkönyvtől* a *Gyönyörű apokalipszis*ig. S minden bizonnyal a jövőben is költészet és recepció kölcsönösen továbbírják majd egymást, hiszen az eddigiekből az látszik, hogy indulásától kezdve a jelenig a pályatársak, kritikusok és irodalomtörténészek mindig kitüntetett figyelemmel követték, követik ennek a poétikának az alakulását. A recepciót olvasva ugyanis úgy tűnik, a teljes Fekete-költészetre igaz az, amit a *Gyönyörű apokalipszis* című kötet struktúrájáról mondott a szerző: olyan, mint amikor egy követ dobunk a tóba, és hullámozni kezd. És bárhol dobjuk bele, mindig ott van a hullámozás eredője, de mivel több van belőlük, így látszólag egyik sem válik középponttá. Úgy vélem, így van ez Fekete Vince költészetének egészével is: mindenki kiválasztotta és kiválaszthatja, hogy hol dobja bele a képzeletbeli követ a képzeletbeli tóba, hogy honnan szeretné olvasni, interpretálni költői nyelv(világ)mindenségét. Eszerint mindenkinek újabb és újabb arcait, jelentésteremtődési eredőit fogja megmutatni, ahogy ezt az eddigi interpretációk is mutatják.

JEGYZETEK

¹ Pécsi Györgyi: Megállított idő, *Kortárs*, 2010/10., 111–116., itt: 111.

² Fried István: A transzközép keresés lírikusai. Fiatal erdélyi költők, *Forrás*, 1996/9., 76–94., itt: 79.

³ Vö. Szentmártoni János: „Ha szárnyam nem kötöz le”, *Bárka*, 2003/2., 120–125; itt: 120; még in: Uó: *Eleven csónak*, Magyar Napló Kiadó, 2004, 190–198., itt: 190.

⁴ Az 1990-es években Fried István foglalkozik a legbehatóbban az Előretolt Helyőrség irodalmi csoportosulás transzközép programjával, részletesen idézve a programadók nyilatkozatait, definícióit (i. m. 79–85.), majd külön recenziálja Fekete Vince *Parázkönyv*, László Noémi *Nonó*, Sántha Attila *Münchhausen báró csodálatos versei* és Orbán János Dénes *Hümériáda* című köteteit (i. m. 85–94.), amelyek mind a kolozsvári Erdélyi Híradó gondozásában, az Előretolt Helyőrség Könyvek sorozatban jelentek meg 1995-ben.

⁵ Balázs Imre József: *Egy fordulat határterülete. A fiatal irodalom olvasatai*. In: Uó: *Az új közép. Tendenciák a kortárs irodalomban*. Universitas Szeged Kiadó, Szeged, 2012, 7–17., itt: 13. A témát a szerző bővebben is kifejti *Az új közép* c. tanulmányában: i. m. 17–51.

⁶ A transzközép, egyben saját költői indulása ars poeticáját számos írásában, interjúban megfogalmazta, és a *Serény Múmiában* érvényesített szerkesztői koncepciójával is kifejezte. Az egyik legtömörebb összegzése talán a következő: „A versírás már nem ünnepi alkalom, hanem a viszonylagosság, a távlathiány beismerése folytán inkább az elbizonytalanodás, a kétely kifejezője. Ennek megfelelően alakul ki a negatív építkezésű, lebontó és újra elrendező költészettípus. A művészi pozíció megrendülése pedig az iróniát, az önreflexiót előtérbe állító magatartással egészül ki.” In: Fekete Vince: Sziveri János költészete. Léttapasztalat és elmúlástudat, avagy az egzisztenciális helyzetértékeléstől a személyesség megtalálásáig, *Helikon*, 1994/18. (174.), 6–8., itt: 8.

⁷ Fekete Vince: *Parázkönyv. Erdélyi Híradó*, Kolozsvár, Előretolt Helyőrség Könyvek, 1995.

⁸ Fried István: *A transzközép keresés lírikusai*, 87.

⁹ Vö. Balázs Imre József: *Egy fordulat határterülete*, 13.

¹⁰ Fekete Vince: *Udvoartér. Tárcanovellák*. H-Press-Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2008. 2., jav. kiad.: Sétatér Kulturális Egyesület, Kolozsvár, 2014.

¹¹ Fekete Vince: *Védett vidék. Versek, 2003–2010*. Erdélyi Híradó Kiadó, Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy – Ráció Kiadó, Kolozsvár – Budapest, 2010.

¹² Fekete Vince: *Gyönyörű apokalipszis*. Magvető Kiadó, Budapest, 2024.

¹³ Fekete Vince: *A Jóisten a hintaszékből. Válogatott és új versek*. Erdélyi Híradó Kiadó, Kolozsvár, 2002.

¹⁴ Szentmártoni János: „*Ha szárnyam nem kötöz le*”, 120. Szentmártoni véleményét támasztja alá a költő is egyik vele készített interjúban: „Azokat az értékeket keresem, amelyekre rá lehet építkezni, amelyeket tovább lehet építeni. Nem megtagadva, nem radikálisan elvetve, hanem »szelíden ráépítkezve«. Számomra a lírahagyomány mindig is biztonságot, olyan fundamentumot jelentett, amelyre mindig támaszkodhatok, és amelyben/amelyen jól érzem magam. És ugyanakkor állandó kihívást is a megméretkezésre, az erőpróbára. (...) A régi formát új tartalommal megtölteni, az az igazán érdekes dolog. Ha sikerül, úgy érzi magát az ember, mint aki képes volt a csodára: újjászületett.” In: Papp Endre, „Nem múlhat el nyomtalanul”, in: Uő (szerk.): *A névjegyen. Tizenkét fiatal szerző. Magyar Napló*, Budapest, 2001, 22–27., itt: 26.

¹⁵ Pécsi Györgyi: *Megállított idő*, 111. Fekete Vincének a metafizika, transzcendencia iránti érzékenységéről ld. még Elek Tibor: *Lírai kötelékben és magánutakon Erdélyben*, *Bárka*, 2010/2., 84–88., itt: 85.

¹⁶ Fekete Vince: *Lesz maga juszt isa. Paródiák, szatírák, állatmesék*. Erdélyi Híradó Kiadó, Kolozsvár, 2004.

¹⁷ Vö. Pécsi Györgyi: *Megállított idő*, 111.

¹⁸ Fekete Vince: *Vargaváros*. Magvető Kiadó, Budapest, 2019.

¹⁹ Fekete Vince: *Csigabánat. Gyermekversek*. III. Csillag István. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda 2008.

²⁰ Fekete Vince: *Piros autó lábnyomai a hóban. Versek felnőtteknek és gyerekeknek*. Erdélyi Híradó Kiadó, Kolozsvár, 2008, 2. kiad.: Orpheusz Kiadó, Budapest, 2017.

²¹ Fekete Vince: *Abonnan a nagy-nagy kékség. Cincogósi Elemér viszontagságai (verses meseregény)*. Bookart Kiadó, Csíkszereda, 2016.

²² Fekete Vince: *Vak visszhang. Válogatott és új versek, 1995–2015*. Sétatér Kulturális Egyesület, Kolozsvár, 2015.

²³ Fekete Vince: *Szélhárfa. 99+1 haiku*. Gutenberg Kiadó, Csíkszereda, 2016.

²⁴ Fekete Vince: *Szárnyvonal*. Magvető Kiadó, Budapest, 2018.

²⁵ Fekete Vince: *Halálgyakorlatok*. Magvető Kiadó, Budapest, 2022.

²⁶ Markó Béla: A múlhatatlan pátosz. Fekete Vince válogatott verseiről, *Bárka*, 2016/2., 67–71; itt: 68.

²⁷ Vö. i. m. 68–69.

²⁸ Fekete Vince: *Ütköző*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1996.

²⁹ Vö. Elek Tibor: *Lírai kötelékben és magánutakon Erdélyben*, *Bárka*, 2010/2., 84–88., itt: 85.

³⁰ Vö. Pécsi Györgyi: *Megállított idő*, 112.

³¹ Vö. i. m. 113.

³² Markó Béla: *A múlhatatlan pátosz*, 69.

³³ Ld. Borsodi L. László: Időbarázdák, *Székelyföld*, XVI. évf., 12. sz. – 2012. december, 145–160.

³⁴ Borsodi L. László: A transzcendencia visszhangjai. Fekete Vince költészete, *Székelyföld*, XX. évf., 11. sz. – 2016. november, 113–136; Haikuhárfa, *Székelyföld*, XXII. évf., 7. sz. – 2018. július, 148–158; A transzcendencia visszhangjaitól a létezés légszomjáig. Az újrendezés mint dialógusteremtő eljárás Fekete Vince költészetében, *Székelyföld*, XXIII. évf., 8. sz. – 2019. augusztus, 143–171; Az idő percenései dróntávlattól. Fekete Vince költészetének térképjelei (I. rész), *Kortárs*, 2021/1., 36–53; Az idő percenései dróntávlattól. Fekete Vince költészetének térképjelei (II. rész), *Kortárs*, 2021/2., 57–72; Űrsötét, tölcészerű semmi, *Kortárs*, 2023/1., 81–89; Önmagával mérhető, *Kortárs*, 2025/5., 77–84.

³⁵ Erről korábban ld. az 5. lábjegyzethez kapcsolódó hivatkozást – Balázs Imre József: *Egy fordulat határterülete*, 13.